

sofrí la nostra terra en temps llunys, havent pogut, gràcies a aquesta natural fortalesa, permanèixer independents llurs moradors.

En el pla de Montgrony hi existí l'antic «Castrum Mocronium», del que ni vestigis gairebé en queden, com tampoc de l'antiga població de Monagals, que segons tradició es trobava allí propera, i de la què s'assegura haver-ne existit escriptures testimoniades per notaris de la mateixa, no quedant-ne per altra part cap record històric reconegut. Solament pot molt bé assegurar-se haver existit en el temps de la reconquesta un monestir-refugi dels benedictins en el lloc conegut avui encara per Monagals, del qual s'en diu que n'eixiren els primers monjos que poblaren el monestir de Ripoll i que abandonarien per tal motiu llur aspre i amagat refugi. Molt fàcil també que al seu voltant s'hi construïssin morades de gent que cercarien la seva ombra emparadora i contribuirien a la vegada a la comú defensa.

Com hem dit, res en queda de tot això; sols indicis de construccions en el citat lloc de Monagals, les quals es troben en remoure les terres i alguns passos i obertures dels penyals, que mostren senyals d'haver estat fortificats per muralles fetes amb pedra seca. Els punts de sortida del pla encinglerat de Montgrony eren: el Coll de Mansillo, el punt espadat al N., conegut avui encara amb nom de Mal Pas i el Coll de la Vena o Venus, on queden també vestigis d'un antic portal; havent-hi ademés altres restes d'entrada de fortalesa en el pujant de La Vena, que formarien tal volta part d'un petit fort o reducte, avançat sobre el clot de la Coma dels Moros.

Enllà del pla de Sant Pere s'allarga encara l'emmurallat de les cingleres en una extensió considerable per sobre la Pardinella i el peu de Monagals, fins a trobar els cingles de la Serra de Pujals.

Es fama que durant l'invasió serraïna oferiren els catalans una gran defensa en aquests cingles enasprats. D'això ve que es doni a voltes al Santuari el nom de Covadonga Catalana. De que es lliurarien aquí grans combats en dona prova certa el trobar-se en alguns llocs, entre ells en Els Closos i en el punt anomenat Fossar dels Moros, en la part baixa de la muntanya, mitges llunes i sagetes, a més de restes humans.

La campana antiga, en forma de mitra i so d'esquellot, trobada segons tradició junt amb la verge, existí fins l'any 1863, en que fou venuda per l'ermità. A mitja hora del Santuari, en la part oposada de la muntanya, en una bella obaga, molt espessa de pins, s'hi troba el forat ds Sant Hou, espècie d'avenc o pou del qual no s'en coneixia la fondària, per més que moltes vegades s'havia intentat explorar-lo. L'infadigable i erudit espeleòleg, mossèn Norbert Font i Sagué, hi feu una descensió, fins a trobar el seu fons, efectuant-ne un detingut estudi. El dia en que tingué lloc la baixada al Forat acudí una gran gentada de tots indrets per a presenciar-ho, i amb tot i haver baixat al mateix altres